فەیلەسوفی دەمامک کردوو

گفتوگۆیەک لەگەڵ (میشێل فۆکۆ)دا

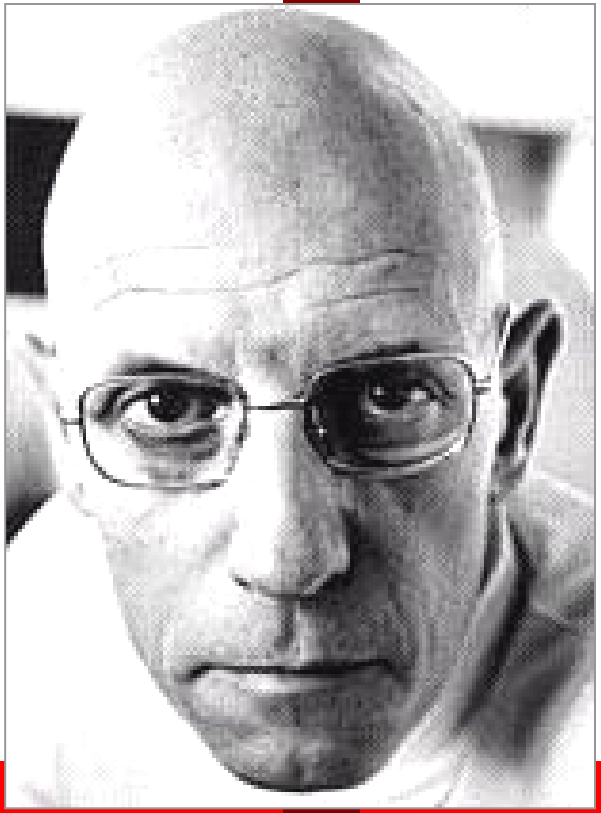

بابەك ئەحمەدی

و. لەفارسییەوە: سەرهەنگ عەبدولڕەحمان

لەنێوان ساڵانی 1979تا 1984دا و لە ژمارەکانی شەممەو یەکشەممەی ڕۆژنامەی "لۆمۆند"ی فەرەنسیدا زنجیرەیەك گفتوگۆ لەگەڵ روناکبیرە دیارەکانی ئەوروپادا بڵاوکرانەوە، کە دواتر هەڵبژاردەیەك لەو گفتوگۆیانە لە کتێبێکدا بەچاپ گەیەنرا، لەرۆژنامەی لۆمۆند 6-7ئاپریلی 1980دا ناوەرۆکی گفتوگۆیەك لەنێوان کریستیان دێلاکامپانی و فەیلەسوفێك بەناونیشانی " گفتوگۆیەك لەگەڵ فەیلەسوفی دەمامك کردوو"دا بڵاوکرایەوە: ناوی ئەو بیریارە لەسەرخواستی خۆی بە پەنهانی مابوەو بۆ ئاشنایان بە ئەندێشەوە و نوسینەکانی میشێل فۆکۆ ناسینەوەی فەیلەسوفی دەمامك کردو، و کارێکی دژوارنەبوو، فۆکۆ بەم پەنهانکارییەوە، دەیەویست بەناوێکی سیمبولەئامێز، نارەزایی بەرامبەر بەوبیریارانە دەربڕێ، کە هزرو فەلسەفە بێ بایەخدەکەن.

ناوەڕۆکی ئەم گفتوگۆیە، بە چەشنێکی بێکەم و کورِ ئاسا و سەرسوڕهێنەرە، زیاد لە ژمارەی نوسینەکانی تری فۆکۆ کە ئاماژەی "ئیتوگرافیك"یان تێدا بەدیدەکرێ.

***دێلاکامپانی: سەرەتا ڕێگەم بدە بپرسم، کە بۆچی ویستوتە بەنەناسراوی بمێنیتەوە؟**

-فۆکۆ: لەوانەیە ئێوە بەسەرهاتی ئەو دەرونناسانەتان بیستبێ، کە بۆ نمایشکردنی کورتە فیلمێکی ئەزمونی چووبوون بۆ گوندێکی دورە دەست، لەناوجەرگەی ئەفریقادا، ئەوان داوایان لە بینەران دەکرد، کە بەسەرهاتی فیلمەکە بەهەمان شێوەی کەتێگەیشتوون بگێڕنەوە باشە، لەم فیلمە خۆشەدا کەسێ کەسایەتی تێدابوو، تەنها یەك شت سەرنجی خەڵکەکەی راکێشابوو، دیمەنی ئەو سایەو تیشکانەی کە بەنێوان درەختەکاندا تێدەپەڕی، بەڵام بۆ ئێمە وانییە، کەسایەتیەکان زاڵن بەسەرپەی پێبردنی هەستەکانی ئێمە، سەرجەم سەرنجەکانمان پەیوەست بە کرداری کەسایەتیەکان کەدێن و دەڕۆن، دەردەکەون و بزردەبن.

بۆچی من پێشنیارمکرد بۆ ئێوە، کە نەناسبوون هەڵبژێرم؟ جیا لە حەسرەتی ئەو ڕۆژانەی کە راستەوخۆ نەناسراوبووم.

دەزانم کە ئەگەری وەرگرتنی ئەو قسانەی کە دەیکەم زیاتر دەبێت، لەلای خوێنەر ئەگەر هەبێ، رووی پەیوەندی بەدەست لێنەدراوی دەمێنێتەوە، کاریگەرێتی پەرتوك لە بوارێکی چاوەڕوانەکراودا جێدەگرێت و شێوازێك دەدۆزێتەوە کە من هەرگیز بیرم لێنەکردۆتەوە ناو، کارەکان زۆرئاسان دەکات.

من پێشنیازی رۆڵێکم هەیە: رۆڵی "سالێك بەبێ ناو" بۆ ماوەی ساڵێك پەرتوکەکان، بەبێ ناوی دانەرەکانیان بڵاو ببنەوە، رەخنەگران دەبێت بە زۆری ئەو پەرتۆکانە راستەوخۆ گوماناوان دەست و پەنجەیان نەرم بکەن، ئێستا کە هەست دەکەم، کە ئەوان ناتوانن هیچ کارێك ئەنجام بدەن، سەرجەم دانەرەکانیش ئارام دەگرن، تاساڵی ئاینده بێت، تا کێشەکانیان بڵاوبکەنەوە.

***دێلاکامپانی: ئایا بە بۆچوونی تۆ، ڕۆشنبیرانی ئەم سەردەمە زۆربڵێ نین؟ بەو قسانەشیان کە زیاتر بێ هودەو بێ ئامانجن، نابنە سەرئێشە بۆ ئێمە؟**

-فۆکۆ: بەبۆچوونی من زاراوەی رۆشنبیر زۆر سەیرە، چونکە خۆم هیچ کاتێ رووبەڕووی رۆشنبیرێك نەبومەتەوە، کۆمەڵە کەسێکم بینیوون، کە رۆمان دەنوسن، و خەڵکانێکی تر کە نەخۆش تیمار دەکەن، کەسانێك کە توێژینەوەی ئابوری دەکەن و کەسانێك کە ئامێری مۆزیك دروستدەکەن، رووبەڕووبوومەتەوە لەگەڵ کۆمەڵە کەسانێکدا، کە کاری مامۆستایی و پەروەردەیی بە ئەنجام دەگەیەنن، یاسەرگەرمی نیگارکێشانن، هەروەها بەو مرۆڤانەش، کە هەرگیز تێناگەم چی دەکەن، بەڵام هیچ کاتێك رۆشنبیرم نەبینیوە، جگە لەوەش رووبەڕووی کۆمەڵە کەسانێکی زۆریش بومەتەوە، کە دەربارەی "رۆشنبیرام" دەدوێن، بە گوێگرتن لە قسەکانیان کەمێ لەوەم دەستگیربوو، کە گیانەوەرێکی لەو چەشنە دەکرێ چی بێت، کارێکی سەختیش نییە، ئەو مرۆڤێکە گوناهەکار، لەبارەی زۆربەی شتەکانەوە کەم تەرخەمە: قسەکردن، بێدەنگبون، هیچ کارنەکردن، رووبەڕووبونەوە بەهەموو کارەکان بە کورتی رۆشنبیر کەرەسەیەکی خاوی حوکمێکە، یەك بیرورا، یەك مەحکومیەت، یەك نائومێدبوون.

من وا هەستناکەم کە رۆشنبیرەکان زۆربڵێن، چونکە بە بۆچوونی من، ئەوانە هەرگی بوونیان نییە، بەڵام بە گومانم دەربارەی ئەوانەی زۆربڵێن و من دڵنیابەخش نابینمەوە، من نەریتێکی خراپم هەیە، کاتێك خەڵکی بێ خەیاڵ قسە دەکەن، هەوڵدەدەم تا بەرجەستەی بکەم، کە ئەگەر ئەم قسانە واقیعیەت پەیدا بکەن، ئەو کاتە چ دێتە پێش، کاتێك خەڵکی رەخنە لە کەسێك دەگرن، بیروراکەی "بێ هودە لە قەڵەم دەدەن" ئەو کەنوسیوەتیشی"مەحکومی دەکەن"، من ئەوانە لە روزشێکی ئارەزووبازدا دەبینم کە بەرامبەر بەو کەسە دەسەڵاتێکی رەهایان بەدەستهێناوە، ئەو زاراوانەی بەکاریاندەهێنن" پێکدادان"، "وێرانکردن"، "سەرکوتکردن"، "شاردنەوە". بۆ واتەی وردی خۆی دەگێڕمەوەو شارێکی درەوشاوە بەرجەستە دەکەم، کە لەوێ رۆشنبیر کەوتۆتە زیندانەوەو ئەگەر تیۆریسیش بێت، دەمیان بەستوە. راستە، ئێمە لەژێر سایەی رژێمێکدا نین، کە رۆشنبیران بنێرێت بۆ کێڵگەی برنج، بەڵام ئایا ئێوە شتێکتان دەربارەی تونی نگری"2"بیستوە؟ مەگەر نا ئەو تەنها بەو بەڵگە سادەیەی کە رۆشنبیر بوو کەوتە زیندان؟

***دێلاکامپانی: باشە، چ شتێ بووە، هۆی ئەوەی، کە ئێوە لەپشت نەناسیەوە پەنهان؟ ئایا رەخنەگرتنە لەو**

خاڵەی کە ئەمڕۆ فەیلەسوفەکان لەگەیاندنی پەیامی هەمەچەشنە سود لەناوی خۆیان وەردەگرن؟

—فۆکۆ:ئەوە شتێك نییە، کە من زۆر بزوێنیێ لە ڕێڕەوی قوتابخانەی دێرینم، پۆرتریێتی گەچی پیاوانی گەورە زۆر دەبینم، ئێستاش لەسەر رووی لاپەڕەی یەکەمی رۆژنامەکاندا، وێنەیەك لەم، یان لەو بیریار دەبینم.

نازانم کە ئایا شتەکان لەدیدەی ئێستا تیکیانەوە، باشتربووە یان نا، هەروەها ئەوپەڕی هۆشی ئابوری بە دڵنیایی من لە خوێندنەوەی نامەیەك بە توندی راچڵەکیم، کە کانتی زۆر پیر نوسی بووی لەم نامەیەدا، ئەو نوسیبووی، کە پەلەیەتی تا بە جیا لە بەسالاچوون، هۆشیش روو بە لەناوچوونی ئایدیاکانی مێشکە، هەرچی زووترە، یەکێ لە پەرتوکەکانی بۆ کۆمپانیا لە پێشانگا لاینریگ تەواو بکات. ئەم خاڵەم هێنایەوە، بیرم، تا نیشانی بدەم کە مەسەلەکە لەگەڵبدا چەند بێبایەخە لەگەڵیدا بەبێ پرۆپاگەندە، بەبێ پێشانگا، پەرتوکێك شتێکی تەواوو تایبەتە من هەرگیز ناگەمە ئەو باوەڕەی، کە فلان پەرتوك خراپە، چونکە نوسەرەکەی لە تەلەفزیۆن دەرکەوتووە، بەڵام بەم بەڵگەیە هەڵبەتە ناکرێ ببێتە پەرتوکێکی باش.

ئەگەر گومناویم هەڵبژاردوە، بۆ ئەوە نییە، کە بە ئاسانی رەخنە لەم و لەو بگرم، ئەمە کارێکە کە هەرگیز نەمکردوە، بە نەناسی مانەوە، رێگەیەکە بۆ خیتابێکی راستەوخۆتر بەخوێنەر، واتە تاکگەرایی کە لێرە بۆ من بایەخی هەیە، لەو شوێنەی کە تۆ نازانی من کێم، وە سواسی ئەمەش نابێت تابزانی بۆچی من، ئەم شتەی، کە دەیخوێنیتەوە، وتومە زیاتر رێگە بەخۆت دەدەی، تا زۆر بەسادەیی بڵێی ئەم قسەیە راستەو ئەو قسەیە هەڵەیە، من ئەمەم خۆشدەوێ و ئەوەم خۆشناوێ، هەر ئەمە و بەس.

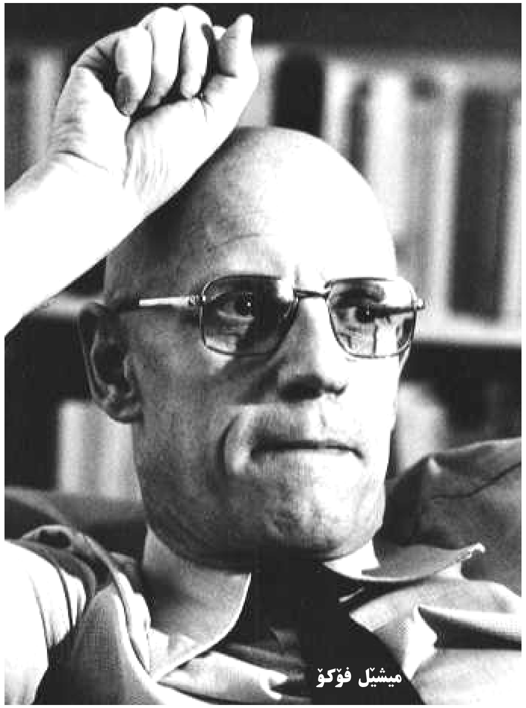

میشێل فۆکۆ

***دێلاکامپانی: بەڵام ئایا خوێنەران چاوەڕوانیان لە رەخنەگر نییە، تا بە بەهای دۆزینەوەی ورد ، بەهای بەرهەمەکەیان بۆ رۆشن بکاتەوە؟**

—فۆکۆ: نازانم کە ئایا گشت خوێنەران چاوەرێی هەڵسەنگاندنی بەرهەم، یان هەڵسەنگاندنی ئاستی نوسەر لە رەخنەگردەکەن، یان نا، گومانم وایە کە داوەران پێش ئەوەی، کە خوێنەر بتوانێ بڵێ کەچی دەوێت، ئامادەییان هەیە، دەڵێن گوربە خۆشەویستێکی هەبوو کە نیوەشەوان لە خەو هەڵدەستاو دەینەراند، دەمەوێ دادوەری بکەم، من دەمەوێ دادوەری بکەم، زۆر سەیرە، کە میللەت چەند حەزیان لە دادوەرییە، دادوەری لە هەموو شوێنێك و هەمیشە بوونی هەیە، بێگومان یەکێ لە سادەترین ئەو کارانەیە، کە ئەگەری ئەنجامدانی بۆ مرۆڤ فەراهەم بووە.

ئێوە باش دەزانن کە دواهەمین مرۆڤ، کاتێك سەرەنجام تیشکەکان دواهەمین دوژمنی ئەو دەکاتە خۆڵەمێش، لە پشت مێزێکی فکسنی دادەنیشێ و دادگایی کەسانی بەرپرس دەست پێدەکات.

ناتوانم بە خەیاڵکردنەوە دەست لە شێوازێکی رەخنە هەڵبگرم، رەخنەیەك کە کۆششەکەی بۆ دادوەری نییە، بەڵکو دەبێتە بەرهەمێك، پەرتوکێك، راستەیەك، ئایدیایەك لە ژیان، ئاگرێك دادەگیرسێنێ، سەرنج دەداتە رووی گرووگیاکان، گوێ بۆ گڤەی با هەڵدەخاو شەپۆلە دەریاییەکان دەخاتە شنەو پەرشیان دەکات، ئەم رەخنەیە، زیادکردنە، نەك بۆ داوەریکردن، بەڵکو بۆ نیشانەکانی بوون، ئەوانە دەخوێنێتەوەو لەخەو رایاندەپەرێنێ، دەڵێی کە هەندێجار ئەوانە دەهێنێتە ئەفراندن؟ باشتر، باشتر ئەوە رەخە زنجیرەییە رستەییەکانی من دەخەوێنێ رەخنەیەکم خۆشدەوێ، کە لایەنەکانی خەیاڵ بدرەوشێنێتەوە، رەخنەیەك کەنەفەرمانڕەواییەکی رەوایە و نەپۆشاکی سوری پۆشیوە، بەڵکو لەگەڵ خۆیدا، بروسکەی کۆمەڵە زریانێك دەهێنێ.

***دێلاکامپانی: کەواتە کۆمەڵە شتێکی زۆر هەیە، کە دەبێت بناسرێت و کۆمەڵە کارێکی سەیر هەیە، کە دەبێت بە ئاکام بگەیەندرێ راگەیاندنێکی گشتی دەبێت، بەردەوام دەربارەی فەلسەفە بدوێ.**

—فۆکۆ: حەتمەن گرفتی سونەتی لە نێوان "رەخنەگران" و ئەوانەی کە پەرتوك دەنوسن، بوونی هەیە، یەکەم لە بەر تێگەیشتن دەدوێ و دووەمیان وادەزانێ کە یەکەم دەیەوێ بیختە سەرچۆك، بەڵام باشە ئیتر ئەمە ماڵ و بنەمای مەسەلەکەیە. بەبۆچوونی من بارودۆخی ئەمڕۆ، جۆرێکی تایبەتە، ئێمە سروشت گەلێکمان هەیە، کە پڕە لەکەم و کوڕی، لەکاتێکدا لەو بارودۆخەدا دەژین، هەموو بەجۆش و خرۆشە زۆرەکان ئاشنان، کە بەجۆرێکی گشتی دەبنە

هاوڕێ لەگەڵ بڵاوبوونەوەی "یا سەرلەنوێ چاپکردنەوەی" هەندێ لەکارەکان، هەندێ جار سەیرن ئەو بەرهەمە، هەرگیز کەمتر لە "ناوبردنی سەرجەم رەنجەکان" بەرامبەر بونیادی رۆشنبیری هاوچەرخ، پرسگەری بونیادەکان بەگشت شێوەکانی بیرکردنەوەمان ناونابرێت.

دانەری پەرتوکیش، لەم دەستەیە زۆربەی جار وەك گومناوێکی پەراوێزنشین دەناسرێت.

لەلایەکی ترەوە دانەرانەی تر، دەبێت زۆر بە فەرامۆشکراوی دووربکەونەوە، کە هەرگیز نەتوانن بەدوایدا رابکەن، ئەوانە تەنها وەك کەسانی بێهودەی "رۆژگار" و بەرهەمەکانی بونیادی روناکبیری و لەم جۆرە ناوانە ناناسرێن، دیاردەی رووکەشی و حسابی پاریسش بونیان هەیە، ئەم دیاردەیە بە ئاکامی پەرێشانیەکی قوڵ دەزانم، هەستی ئەوەی کە "ئیتر جێگەیەك بۆمن نەماوەتەوە"، "یا ئەو یا من"، "ئێستا نۆبەی منە"دوژمنی یەکترین، چونکە ئەو فەزایەی، کە دەکرێ قسەی تێدابکرێ و گوێگرهەبێ، زۆر تەسکە، لێرەوە جۆرە پەرێشانیەك دەردەکەوێ، بە نیشانەی هەمەجۆر، جارێك پێکەنیناوی، جارێك کەمتر پێکەنیناوی، لێرەوە دێت ئەو هەستە لاوازەی، ئەو کەسانەی دەنوسن، کاتێك لەبەرامبەر راگەیاندنی گشتی دەوەستنەوە، کە دەکەونە بەر رەخنەکانیان، کە بۆچی دنیای پەرتوك بەرێوەدەبەن و تاکەکان بەناوبانگ دەکەن، یان لەنێودەبەن، لێرەوە دێت هەستی رەخنەگران، لەمەی کەقسەیان نابیسترێت مەگەر ئەمەی کە بەردەوام بەرزتر هاواربکەن و لەکڵاوە موعجیزەییەکانی خۆیانەوە، هەموو هەفتەیەك کەروێشکێك بهێننە دەرەوە، دیسانەوە لێرەوە دێت، هاوشێوە سیاسیەك کەخۆی بزردەکات و بەردەوام لەپێویستی بە "ململانێی ئایدۆلۆژی"وە دەدوێت و "ئەندێشە ترسناکەکان" ئاشکرا دەکات، ئەمە پەرێشانیەکی قوڵە کە ناهێڵی قسەی مرۆڤ نەبیسترێت و نەوترێنەوە، ئەو خەیاڵدانە جۆرە نەخۆشیەکی خواستی دەسەڵاتەو لێرەوە دێت: هەرکەس کەدەنوسێت توانایەکی نیگەرانکەرە لەخۆ دەگرێ، کە ئەگەر لەکاردا نەبێت، بزانە کۆتایی دێت، حەتمەن پێویستە بۆ ئەوە سنورێکی بۆ دابنرێ و دیسانەوە لێرەوە دێت بەیانێکی دووبارەو کەم و شێوە ورد کەهەموو شتێ لەم رۆژانەدا خاڵی، وێران، بێسەرنج و بێبایەخ بووە، ئەو بەیانەی کە بەئاشکرا لەلایەن کەسانێکەوە دێت، کە خۆیان کارێك ئەنجام نادەن و دەبینن کە زۆرکەسی تر کۆمەڵە کارێك دەبەنە پێش.

***دێلاکامپانی: مەگەر ئێوە قبوڵتان نییە کە دەروانی ئێمە بەراستی دەورانی نەمان و لەدەستدانی ئەو بیریارو نوسەرە مەزنانەن کەلە توانایاندا هەیە رووبەڕووی ئەو مەسەلانە بنەوە؟**

–فۆکۆ: نەخێر، من بەم چەمکە بێ بناغەیەو لەدەستدانی نوسەران و نەزۆکی ئەندێشەکان و ئاسۆی لێڵ و تارو دڵتەنگ، نایەمەڕا، بە پێچەوانەوە وا هەستدەکەم، کە زۆری و پەلەکردنی تێدایە، ئەوەی کە دەبێتە هۆکاری ئازاری ئێمە، جێگەی خاڵی نییە، بەڵکو ئامرازێکی ناتەواوە بۆ بیرکردنەوە بۆ هەموو ئەو شتانەی کە روودەدەن چڕییەکی زۆر لەشتە زۆر قەرەباڵغەکان لەبەردەمانە، کە پێویستە بناسرێت: ئەو شتانەی بۆدنیادێت، یا هەراسانکەرە یان سەرسام هێنەر، یان پێکەنیناوی، یان لەهەمانکاتدا بێبایەخ و هاوچیانین، هەڵبەتە وردبوونەوەی بێپایان، پێویستی، یان ئارەزوو بۆ زانینیش هەیە، زۆرکەس هەمیشە گلەیی دەکەن کە راگەیاندنە گشتیەکان مێشکپڕدەکەن، لەم رووەوە جۆرە خەڵکێکی راکردوو هەیە، هەرچی ئەوانە زیاتر قەناعەت پێبکەین، کە دەربارەی هەموو شتێك دەپرسن. ئاخر خۆ مێشکی مرۆڤ لەمۆمی نەرم دروست نەکراوە، واوەیەکە کاردانەوە نیشاندەدات، هاوتای کۆششکردن بۆ لێورێژکردنی مێشکی ئادەمیزادەکان، ئارەزوو بۆ زانینیی زیاتر و بۆ زانیاری قوڵتر لە شتێك و بۆ زانینی کۆمەڵە شتێکی تر، لەوانە زیاتر وەردەگیرێت، ئەگەر ئەم خاڵە وەربگرن و ئەم رێگەیەش قبوڵ بکەن، کە زۆرێك لە خەڵکان لە زانکۆکان و شوێنەکانی تر پەروەردەیان بینیوە کە دەتوانن لەنێوان زۆری ئەم شتانەداو تینویەتی زانست وەکو ناوەندەکان کاربکەن، ئەوکاتە دەگەیتە ئەو ئەنجامەی کە بێکاری خوێندکارانی زانکۆ، پوختترین شتە کە پێشبینی دەکرێ، مەسەلەکە هەمەجۆری و زۆری کەناڵەکان، پلەکان، ئامێری زانیارییەکان، کۆی رادیۆو تەلەفزیۆن و رۆژنامەکان.

وردبینی قێزەونییە، کەمەسیحیەت و فەلسەفە و تەنانەت هەندێ لایەنی زانستیش بەدناویان کردووە، وردبینیان وەکو کارێکی بێبەرهەم ناساندوە، وێڕای ئەمەش من حەزم لەوربینیە، بۆ من واتایەکی جیاوازی هەیە، دەبێتە هۆی نیگەرانی، دیقەتی ئێمە بەوەوە بوونی هەیە و ئەوە دەتوانێت بوونی هەبێت، داوادەکات، واتایەك لەواقیعەتەوە سەرچاوەی گرتوە، بەڵام واتایەك کە هەرگیز لەبەرامبەر ئەودا لەکار ناکەوێت، شێوازێکی ئامادەیە بۆ دۆزینەوەی ئەمەی کە چ شتێ بەم لاولای ئێمە نا ئاشناو نائاساییە. چەشنێکی جێگیرە، کە شێزو ئاشناکانی بیرکردنەوە دەخاتەلاوەو بەرەوشێکی جیاواز دەڕوانێتە شتەکان.

گفتوگۆیەك بۆ دەرکپێکردنی ئەوەی، کە ئێستا کە روویداوەو ئەوەی بزربووە لەناوچوونی دڵنیایی شتە گرنگ و بونیادییەکانی قۆناغە سونەتیەکانە، من خەیاڵی دەورانی نوێ لە وردبینیدا دەبینم، ئێمە خاوەنی کەرەسەی هونەرین و ئارەزوش لەهەمان شوێن پەنهانە، ژمارەیەکی بێ پایان لەو شتانەی، کە پێویستە بزانرێت بوونی هەیە، ئەو کەسانەشی، کە توانای ئەنجامدانی ئەو کارانەیان هەبێت، بوونیان هەیە، کەواتە کێشەی ئێمە چییە؟ زۆر بە کورتی

بڵێم کەناڵەکانی پەیوەندی سنوردارو ناتەواون و زۆریش بەرتەسك بوونەتەوە، ئێمە نابێت روکردێکی داکۆکیکەر هەڵبژێرین و هێرش ببەینە سەر زانیار "خراپ" و "بەشایەکان" هەموو ئەوان بخنکێنن، ئێمە دەبێت ئەگەری جوڵانەوە"بزاڤ" بۆ پێش و دواوە زیاد بکەین، لێرەوە کلبەرگەرایە بێمانایە، وێڕای ئەوەش زۆرێکیان لەمەترسیدان پێشنیازی باڵا بۆ یەکسانی و دابەزینی ئاستی زانیاری نەکشێت. بەپێچەوانەوە بەهاوچەرخ بوون و جیاوازییەکانی نێوان ئەم کۆمەڵە هەمە چەشنانە دەگات.

***دێلاکامپانی: من وا هەست دەکەم لەم حاڵەتەدا، میدیا و زانکۆکان لە بری ئەوەی درێژە بە جیاوازی و رووبەڕووبونەوە لەبەرامبەر یەکتریدا بدەن، دەبنە رۆڵی تەواوکەری یەکتر؟**

–فۆکۆ: ئێوە وتەی (معرکە سیلون) (لویتتان) لەیادە کاتیّ گوێگرێکت هەیە، پەروەردەی دەکەیت، کاتیّ دوو گوێگرت هەیە، سەرباسەکە، دەکەی بەگشتی، پەرتوکەکان، زانکۆکان، بڵاوکراوە زانستیەکانیش، راگەیاندنی زانیارین، لەوانەیە ئەو کەسانەی لە هەر کەناڵێکی زانیاریدان نەیانەویّ، یان نەتوانن بچنە ناوەوە، رایەنی گشتی ناوخۆێننەوە، بەڵام مەسەلەکە لەسەر ئەوەیە کە چۆن سود لەوردەکارییەکان وەربگرین، ئێمە ئێستگەیەکی یارمەتیدەر لەچەشنی (پارکی رۆشنبیری) بۆ ئەو توێژەرانە بەرپادەکەین، کە جوداخوازە دزیدەکان هەڕەشەیان لێدەکەن، لە کاتێکدا لەو فەزایەی کە ماوەتەوە بازاڕێکی گەورە سازدەکەین بۆ کاڵا ناهەڵبژاردەکان، ئەو جۆرە وردەکارییانە بە بۆچوونی من لەگەڵ واقیعدا هاودەنگ نییە، لەوەش گرنگتر ئەو جۆرە شتە خواستراو نییە، ئەگەر شتە بچوکەکان بەکارایی بخرێنەڕوو، ئەو جۆرە دابەشبوونە مانای نابیّ.

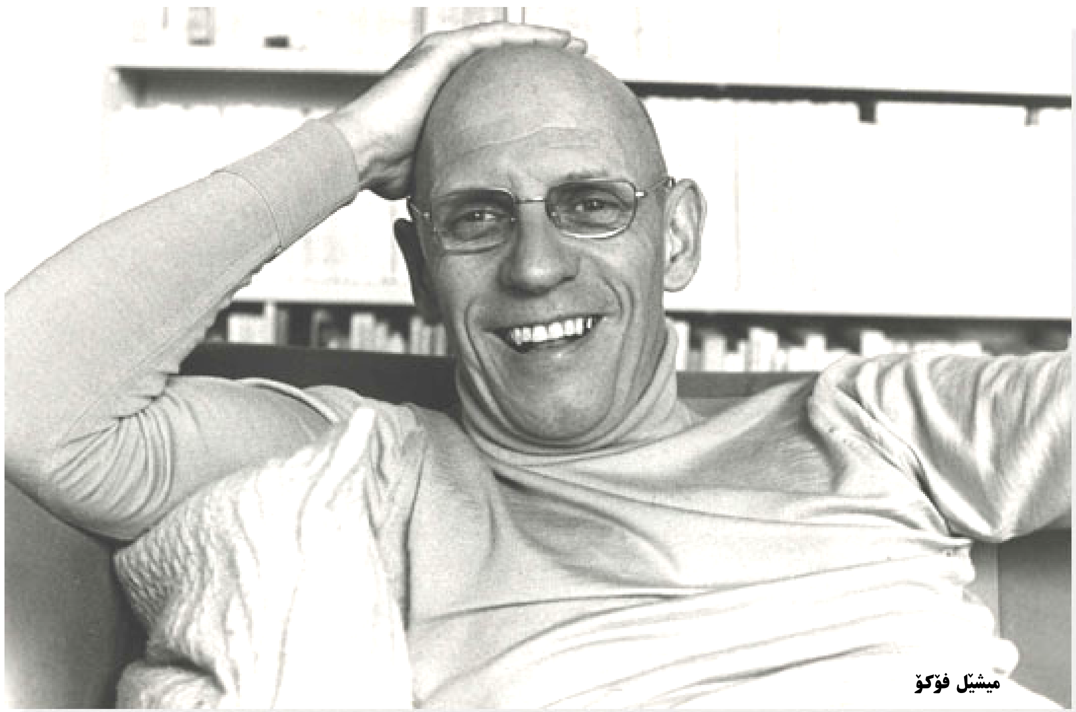

میشێل فوکۆ

***دێلاکامپانی: رێگەبدەن بە کۆمەڵە پێشنیارێکی بەرجەستە ترەوە سەرقاڵ بین، ئەگەر هەموو شتیّ بەو شێوەیە دەڕواتە پێش، ئێمە دەبیّ لەکوێوە دەست پێبکەین؟**

–فۆکۆ: هەرگیز هەموو شتیّ خراپ ناڕواتە پێش بەباوەڕی من، ئێمە نابێت رەخنەگری سودمەند لەشتەکان بەوهات و هاوارە دووبارەی، کە بەسەر خەڵکیدا دەکریّ، تێکەڵ بکەین، لەبارەی پێشنیارە بەرجەستەکانیشەوە دەبیّ بڵێم کە ئەوانە ناتوانن، هەروەکو کۆمەڵە لاهۆکارێك دەربکەون، مەگەر ئەوەی کە لەهەندیّ بنەمای گشتی یەکەمین جارەوە وەرگیرابن و یەکەمین شێواز لەم بنەما گشتیە ئەوەیە، کە مافی فێربوون ناتوانرێت و نابێت لەچوارچێوەی سنوری گروپێکی تایبەت، یان کۆمەڵە گروپێکدا جێگیر بێت، بەڵکو دەبێت بتوانرێت ئەوە بە شێوەیەکی بەردەوام و لە رێگە جۆراوجۆرەکانەوە پرۆڤەو ئەزمون بکەن.

***دێلاکامپانی: ئایا ئەم حەزە بۆ زانین، بۆ چەشنێك نادیارنییە؟ بەراست خەڵکی بەم هەموو زانستەی کەبەدەستی دەهێنن چیدەکەن، یاخود بڵێن بۆ چ شتێکی ئەوان بەکەڵك دێت؟**

-فۆکۆ: یەکێکی لە ئامانجە سەرەکیەکانی پەروەردە ئەمە بوو، کە پەروەردەی تاك بایەخی پێبدرێت لە کۆمەڵدا، ئێمە ئێستا بەو چەشنە دەیبەینە سەر، کەماوە بدات تاکەکان خواستی خۆیان بگۆڕن و ئەمەش تەنها بە مەرجێ دەبێت، کە پەروەردە بکرێت کە هەمیشە " بەشێوەیەکی بەردەوام ئاراستە بکرێت"

***دێلاکامپانی: ئایا ئێوە بەراستی داکۆکیکەری کۆمەڵگەیەکی پێکهاتوو لە توێژەرانی بەرجەستەی بواری پەروەردەن؟**

-فۆکۆ: من دەڵێم کە پێویستە هەموو کەس بە جۆرێکی بەردەوام، توانای پەیوەندیکردنی هەبێ لەگەڵ بواری روناکبیریدا، ئیتر لەهەر رێگەیەکەوەبێت، ئەم پەروەردە مەوجودەی کە مرۆڤەکان هەڵدەگرێ و ئەم زانیارییانەی، کە مرۆڤەکان لە خزمەتیدان، دەبێت بخرێنە پەراوێزەوە.

***دێلاکامپانی: لەم کۆمەڵگەیەی زانایاندا پرسە جاویدانیەکانی فەلسەفە چیان بەسەردێت؟ ئایا دیسانەوە پێویستمان بەم پرسە بێوەڵامانەو ئەم بێدەنگیە لەبەرامبەر فرمانی نەناسیندا دەبێتەوە؟**

-فۆکۆ: فەلسەفە چییە؟ جگە لە رێگەیەك بۆ بیرکردنەوە، نەك تەنها بۆ ئەوەی، کەچ شتێك دروستەو چ شتێك نادروست، بەڵکو بەنیسبەت ئێمەوە بۆ حەقیقەت؟ ئەو کەسانەی کە هەندێجار گلەیی دەکەن، کە لەفەرەنسادا فەلسەفەی بالادەست نییە، ئەمە راستە، بەڵام فەلسەفە، یان باشتر بڵێم فەلسەفەیەك لە حاڵەتی کرداری لە ئارادیەو بزاڤێك کەهاوهەنگاو لەگەڵ ئەودا، هەڵبەتە نەك زۆر بەبێ سەخت کۆشی، نادڵنیایی و خەیاڵکردنەوە، دەتوانرێت لەوەی کە هەروەکو، حەقیقەتێکی زورگیراو جیابکرێتەوەو کۆمەڵە بنەمایەکی تر بپشکێنرێت.

فەلسەفە هەیە، و جێگۆرکێکردن و گۆڕینی شێوازەکانی بیرکردنەوەو هەڵگێڕانەوەی بەها وەرگیراوەکان و کۆمەڵە کارێك کە دەبێت ئەنجامبدرێ، تا بتوانین بە شێوەیەکی تر بیر بکەینەوەو کارێکی تر ئەنجام بدەین و بگۆڕین بۆ مرۆڤێکی جیاواز لەوەی کە هەین، لەم دیدگایەوە نزیکەی سی ساڵی رابردوو خولی پراکتیکی بەرفراوان بوونی فەلسەفی بوو، کاروکاردانەوەی نێوان شیکردنەوەکان توێژینەوەکان، رەخنەگرتنی "پەروەردەیی یا تێوری" و گۆڕانکاری لە رەفتاردا، لە هەڵسوکەوی رۆژانەی خەڵك، لە شێوازی ژیانیان، لە پەیوەندییان بەخۆیان و خەڵکانی ترەوە، هەمیشەیی و جێگەی سەرنج بوو.

چەند ساتێك لەمەوبەر وتم، کە فەلسەفە رێگەیەکە بۆ بیرکردنەوە لە پەیوەندی ئێمە لەگەڵ حەقیقەتدا، دەبێ ئەمەش بڵێم، کە فەلسەفە رێگەیەکیشە بۆ پرسیارکردن لە خۆمان، ئەگەر ئەو رێژەیەی کە ئێمە هەمانە بۆ حەقیقەت بەو شێوەیەیە، کەواتە دەبێت چ رەفتارێك بگرینەبەر؟ من باوەڕموایە کە کاری سەرنجکێش و هەمەچەشن ئەنجام دراوەو ئێستاش ئەنجامدەدرێ، کە هەم ئەو رێژەیەی ئێمە بۆ حەقیقەت دەگۆڕێ و هەم شێوازو رەفتاریشمان، ئەمە لە دۆخێکی زۆر ئاڵۆزدا بەرجەستەبووە، لەرێگەیەکی چڕ بە توێژینەوەو رشتەیەك لە بزاڤە کۆمەلایەتیەکان، بەدیقەتەوە ئەمە ژیانی فەلسەفەیە.

شتێکی ئاشکرایە، کە هەندێك خەڵك بۆ فەزای خاڵی ئەمڕۆکە ئاهۆناڵە بکەن، تاوەکو لەقەڵەمڕەوی ئەندێشەکاندا، داکۆکیکەری شێوە سەڵتەنەتێکی سەرگەردان بن، بەڵام ئەو کەسانەی تەنانەت بۆ جارێکیش بووە لە ژیانی خۆیاندا ئاوازو هاوارێکی نوێیان دۆزیبێتەوەو رەوشێکی نوێیان لەروانین بۆ شتەکان و رێگەی نوێ بۆ ئاکامی کارەکان بەدەستهێناوە، ئەو جۆرە کەسانە بەبۆچوونی من، هەرگیز پێویستیان بەم گلەیی و گازندانە نەبووە، کە جیهان هەڵەیە و مێژوو چارەنوسی ئەو مرۆڤانەیە، کەهیچ کاریگەریەك بەجێ ناهێڵن و زەمەنی ئەوە هاتووە، کە ئەوانی تر خامۆش بن، تا هیچ نەبێ هاواری نارەزایەتی ئەمان بگات بەگوێ.

1-**بابەك ئەحمەدی ئەم بابەتەی لەزمانی ئینگلیزییەوە لەم سەرچاوانەوە تەرجەمەکردووە:**

M.foucault,dits et ecrits,paris,1994,vol .4,pp104 111

M. Foucault,politics,philosophy,culture,ed.l.d.kritzman,London,1990,pp323-330.

2-**تونی نگری مامۆستای فەلسەفە بوو لە زانکۆی پاروا لە ئیتالیا بە بەلگەی چالاکی لە گروپێکی چەپدا راودەنرێ و لەساڵی** 1983**دا لە فەرەنسادا دەبێتە پەناهەندە.**

colbertisme-3 **ئاماژەیە بە بیروڕای ژانباتیست کلبەر (**1619-1682**) سیاسەتمەداری فەرەنسایی کە بەرگری لە سیاسەتی پارێزگاری دەوڵەتی دەکرد بە ئاراستەی ئابوریدا.**

***سەرچاوە: ماهنامە فرهنگی و هنری "کلك" ژمارە (**68-70**)أباف-دی** 1374.